

BARTŁOMIEJ H. TOSZEK

*Reforma dewolucyjna w programach głównych partii politycznych w Walii w latach 1997–2011*Wydawnictwo Adam Marszałek
Toruń 2016, 303 s.

(Małgorzata Kaczorowska)

ORCID: 0000-0003-2803-9946

SŁOWA KLUCZOWE:

dewolucja, Walia, reformy ustrojowe, partie polityczne, Walijskie Zgromadzenie Narodowe, Egzekutywa Walijska, Partia Walii

Problematyka regionalizacji oraz dewolucji stanowi zagadnienie już stosunkowo dobrze opisane w literaturze przedmiotu. Tematyka nabrała szczególnego znaczenia w obliczu nasilenia się w ostatnich latach dążeń separatystycznych w wielu regionach europejskich. Są to jednak procesy o wysokiej dynamice, często również długiej i skomplikowanej historii. Od wielu lat również badacze w Polsce zajmują się problematyką regionalizacji. Powstało wiele materiałów dotyczących regionalizmów: hiszpańskiego, włoskiego, belgijskiego, jak i brytyjskiego i innych. I choć od wprowadzenia w życie pierwszych reform dewolucyjnych w Zjednoczonym Królestwie Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej, czyli od 1998 r., upłynęło już ponad 20 lat, to zainteresowanie tym tematem nie spada. Tym bardziej że jest to

proces, a nie niezmienny stan rzeczy. Nowe rozstrzygnięcia i decyzje podejmowane w ramach wskazanych spraw, w kolejnych latach, zmieniają – często w istotny sposób – dotychczasowy stan rzeczy. Innymi słowy, możemy przyjąć, że te dynamiczne procesy zachodzące we współczesnych państwach są w centrum zainteresowań naukowych badaczy z Polski i Europy. Badacze ci trzymają niejako rękę na pulsie zachodzących zmian, śledząc, analizując ich przyczyny i skutki. Jednak, jak się wydaje, na polskim rynku nie było dotąd publikacji tak szeroko i głęboko poruszającej problematykę procesów dewolucyjnych w Walii, ich założeń oraz wizji zawartych w programach partii walijskich, jak publikacja Bartłomieja H. Toszka pt. *Reforma dewolucyjna w programach głównych partii politycznych w Walii w latach*

1997–2011. Warto zwrócić uwagę na tę bardzo ciekawą książkę.

Stanowi ona owoc wieloletnich badań Autora, prowadzonych nad dewolucją walijską i wpisuje się w cykl publikacji analizujących zmiany dewolucyjne zachodzące w Wielkiej Brytanii. Praca składa się z trzech części. W pierwszej Autor dogłębnie scharakteryzował istotę oraz znaczenia pojęcia dewolucji – objaśniając zarówno definicję językową, jak i jej rozumienie w kategoriach politologicznych, wskazując przy tym współczesnych polskich badaczy zajmujących się procesami regionalizacji na Wyspach Brytyjskich. Przedstawiono tu genezę, specyfikę oraz założenia reformy dewolucyjnej w Walii na tle tejże reformy w Wielkiej Brytanii oraz w szerszej perspektywie, a mianowicie na tle procesów autonomizacyjnych w innych państwach. Analizie poddano proces i mechanizmy integracji instytucjonalno-prawnej Walii, asymilacji narodowej jej mieszkańców wewnątrz państwa angielskiego i brytyjskiego, które dokonały się do końca XIX w. Następnie pokazano formowanie walijskiej tożsamości narodowej w wymiarze politycznym, a potem istotę i rozwój reformy dewolucyjnej i jej walijską specyfikę w latach 1999–2015. Autor przedstawił z niezwykłą wnikliwością uważnego badacza klasyfikację procesów dewolucyjnych w Walii. Godne uwagi jest wskazanie kilku kryteriów porządkujących walijskie reformy dewolucyjne, czyli: 1) ze względu na poziom rozstrzygnięć formalnych; 2) ze względu na strukturę prawnych i nieformalnych powiązań władz regionalnych i krajo-

wych; 3) ze względu na kierunki aktywności legislatywy i egzekutywy walijskiej; 4) ze względu na charakter przywództwa politycznego sprawowanego przez szefa egzekutywy walijskiej. Warto podkreślić również skutki wpływu reformy dewolucyjnej w Walii na różne dziedziny życia społeczno-politycznego tej części Wielkiej Brytanii. Według Autora należy wymienić tu przede wszystkim: 1) ujawnienie się zmian w procesach politycznych, a przede wszystkim realizację dążeń społeczności walijskiej w praktyce; 2) wytworzenie „regionalnego systemu politycznego o charakterze demokratycznym” oraz specyficznego systemu partyjnego. W końcowym etapie doszło do wzmocnienia znaczenia i roli w regionie walijskiej legislatywy, wykształcenia i umocnienia znaczenia Egzekutywy Walijskiej (tzn. rządu w regionie). Z pewnym przesunięciem w czasie dokonał się tu podobny proces do tego, który miał miejsce wcześniej – już w latach 80. XX w. wg Jamesa G. Kellasa – w Szkocji. Ponadto nastąpiło pogłębienie i rozszerzenie istnienia oraz wpływu swoistej „walijskiej «polityki zagranicznej»” wyrażające się aktywnością polityków i instytucji walijskich na forum europejskim, jak i międzynarodowym. Autor scharakteryzował specyfikę oddziaływania walijskiej dewolucji na społeczeństwo w tym regionie, wskazując, że największe znaczenie miała ona dla procesów rozbudzania, a następnie zwiększania i wzmacniania świadomości odrębności oraz poczucia tożsamości narodowej. Ponadto istotny był też aspekt polityczny. W tym wypadku dotyczyło to przede wszystkim

powstania regionalnego systemu partyjnego, z dominacją Walijskiej Partii Pracy (Welsh Labour Party), silnie identyfikującej się z regionem. Ponadto w analizowanym okresie, w tej części królestwa brytyjskiego nastąpił wzrost poparcia oraz wpływów w regionie Plaid Cymru, będącej ugrupowaniem regionalnym, ograniczonym terytorialnie do granic Walii. Ugrupowanie to uzyskało realny wpływ na decyzje i kierunki polityki władz walijskich i brytyjskich. W Walii doszło do wielu zmian w sferze ekonomicznej, nastąpił szybki wzrost zatrudnienia w sferze usług prywatnych, przy jednoczesnym zmniejszeniu zatrudnienia w przemyśle (co było wynikiem upadku przemysłu ciężkiego po przeprowadzeniu zdecydowanych reform gospodarczych w ostatnich dwudziestu latach XX w.). Obserwowano wzrost płac, przy jednak wciąż utrzymującym się dość wysokim poziomie bezrobocia. W sferze społecznej nastąpił zdecydowany rozwój i wzmocnienie poczucia tożsamości narodowej w ramach kształtującej się wspólnoty politycznej. Walijszczyki przekonali się, że należy i warto uczestniczyć w wyborach i wpływać na decyzje polityczne dotyczące ich regionu, bo ma to znaczenie. Wraz z postępującą dewolucją zaczęły powoli zacierać się różnice między południem a zachodem Walii, m.in. w zakresie poparcia dla partii politycznych. Niestety, z upływem czasu oraz w wyniku upowszechniania uniwersalnych oraz angielskich wzorców kulturowych nastąpiło osłabienie i marginalizacja kultury walijskiej. Znacznie zmniejszył się odsetek osób posługujących się bie-

gle językiem regionu. Choć należy wspomnieć, że kampania kulturalna prowadzona w stacjach telewizyjnych i radiowych, mająca na celu uratowanie i wskrzeszenie języka walijskiego, miała niezwykle istotne znaczenie w procesie kształtowania się walijskiej tożsamości narodowej. W tym kontekście, jak przyznaje sam Autor, język walijski zasługuje na wyjątkową uwagę.

Wprowadzenie w życie, a następnie kolejne etapy rozwoju walijskiego modelu dewolucyjnego „opierały się na stosunkowo najmniej czytelnym przesłankach, stanowiąc nie tyle narzędzia zaspokajania autentycznych potrzeb i oczekiwań społecznych, lecz raczej argumenty w sporach prowadzonych przez partie polityczne, zrzeszające zwolenników i przeciwników rozluźnienia walijskiej zależności politycznej od Anglii” (ze wstępu). Zdaniem Autora, co wydaje się słusznym wnioskiem, znakiem poparcia dla reform ustrojowych i postępów w procesie dewolucji była zmiana poziomu społecznego poparcia dla wprowadzanych zmian. Należy odnotować, że nastąpił spadek liczby przeciwników i tych całkiem niechętnych dewolucji w Walii, aż o 12% w analizowanym okresie. Można to traktować jako swego rodzaju miarę wzrostu dla poczucia walijskości, które ujawnia się na płaszczyźnie politycznej i „stanowi wyraźny dowód dynamicznego rozwoju wspólnej świadomości narodowej ogółu Walijszczyków”. Miało to niezwykle istotne znaczenie z uwagi na fakt, że przecież początkowo idea wprowadzenia dewolucji nie była szczególnie popularna wśród Walijszczyków i nie

miała swoich źródeł w oddolnych ruchach społecznych, lecz była propozycją pochodzącą od elit politycznych.

Innym, bardzo istotnym skutkiem kontynuacji procesu decentralizacji, po jej wprowadzeniu w życie w 1998 r., było zmniejszenie poziomu zróżnicowania w rozwoju politycznym i ustrojowym Walii wraz z innymi częściami państwa brytyjskiego. Przyczyniło się to do „zmniejszenia rozmiarów walijskiego kompleksu peryferyjności”. W tej sekwencji zmian istotne, i rzecz można przełomowe, znaczenie miało pogłębienie kompetencji legislacyjnych Walijskiego Zgromadzenia Narodowego. Zdecydowano o tym w trzecim, walijskim referendum, przeprowadzonym w marcu 2011 r. Zmiany te przyczyniły się do innego postrzegania Walii przez Londyn. Do tego czasu, pozbawiona uprawnień prawodawczych Walia, nie była traktowana na równi ze Szkocją i Irlandią Północną. Od tej chwili Walię zaczęto traktować poważniej.

Rozwiązania ustrojowe zwykle współtworzone są przez polityków i partie polityczne. W rozdziale drugim znajdziemy wnikliwą analizę genezy oraz specyfiki walijskiego systemu partyjnego. Autor bardzo dokładnie przedstawił zmiany poparcia wyborczego dla partii politycznych w tej części Królestwa. Ponadto wskazał, co wpłynęło na genezę systemu partyjnego w Walii, okres dominacji torysów i liberałów, jak również jakością zmianę tego stanu rzeczy. Zanalizował początek dominacji Partii Pracy w Walii w latach 20. XX w. oraz ewolucję systemu, która nastąpiła w ostatnich latach. Podkreślił, że rów-

nież w Walii zaczęła zyskiwać poparcie Partia Niepodległości Zjednoczonego Królestwa, co szczególnie dało się zauważyć w kolejnych wyborach do Parlamentu Europejskiego w latach 2009 i 2014, w okręgu wyborczym, który Walia stanowi od 1999 r. W tej części pracy Autor scharakteryzował wnikliwie główne ugrupowania polityczne regionu: Walijską Partię Pracy, Walijską Partię Konserwatywną, Partię Walii (Plaid Cymru), Walijskich Liberalnych Demokratów, Partię Niepodległości Zjednoczonego Królestwa działającą w Walii oraz inne partie i koalicje polityczne. Następnie sformułował określone wnioski związane ze specyfiką system partyjnego na terenie Walii. Jest to niewątpliwie system wielopartyjny, sfragmentaryzowany, z dość wysokim indeksem efektywnej liczby partii politycznych świadczącym o czteropartyjnym układzie sił (w wyborach do Walijskiego Zgromadzenia Narodowego indeks ten waha się od 3 do 5,2, podczas gdy w wyborach do Izby Gmin jest zdecydowanie niższy i osiąga wartości od 2,7 do 4,3). W walijskim systemie partyjnym dostrzegalne jest zjawisko nierównowagi systemu, a właściwie dominacji jednego z ugrupowań politycznych. To jest właściwie wg koncepcji Giovanniego Sartori'ego system umiarkowanego pluralizmu, jak słusznie zaznacza Autor, z dominującą pozycją Walijskiej Partii Pracy.

Autor podkreślił, że tym, co utrudnia wskazanie jasnych kierunków ewolucji i wniosków w zakresie zmian w systemie partyjnym Walii, jest fakt, że istnieje tam wiele czynników wpływających na kształtowanie

się relacji między partiami politycznymi. Wśród nich wymienił przede wszystkim trzy podstawowe: po pierwsze, coraz mniejszą identyfikację klasową, ideologiczną wyborców oraz osłabienie ich przywiązania i lojalności wobec dotychczas popieranym ugrupowań politycznych. Jest to typowa dla współczesnych partii politycznych bolączka. Skutkiem tego procesu jest chwiejność elektoratu w Walii. Po drugie, nastąpił renesans dyskusji na temat przyszłości Walii oraz jej tożsamości narodowej, co przyczyniało się do osłabienia tradycyjnego podziału socjo-ekonomicznego i zwiększenia znaczenia problematyki narodowościowej w dyskursie politycznym. I w końcu po trzecie, w wyniku poprzednich dwóch czynników pojawiło się i zakorzeniło na scenie politycznej kilka nowych partii politycznych, a przede wszystkim należy wskazać te o charakterze eurosceptycznym oraz ekologicznym. W swoich programach podkreślają one kwestie dotąd albo pomijane, albo niezbyt eksponowane przez dominujące ugrupowania polityczne w Walii. Skutkiem tego jest poszerzenie problematyki programowej w systemie partii walijskich. W takich warunkach dążenie do maksymalizacji spójności wizji dalszej przyszłości Walii oraz skupienie działań politycznych na rzecz jednego celu, stało się niemal niemożliwe. Nic dziwnego, bowiem zróżnicowanie partyjne nie sprzyja minimalizacji różnic zdań, a wręcz przeciwnie, rozszerza paletę możliwych propozycji i rozwiązań.

W trzeciej części Autor z dociekliwością badawczą przedstawił zało-

żenia reform dewolucyjnych w programach walijskich partii politycznych w latach 1997–2011. Nie stroni od pokazania tła politycznego i historycznego podejmowanych decyzji i dostrzegalnych przemian w stanowiskach ugrupowań politycznych. Zaprezentował tu sposoby podejścia do reformy dewolucyjnej i oceny tego procesu przez główne ugrupowania polityczne na obszarze Walii na przestrzeni blisko 15 lat. Ta część pracy oparta została przede wszystkim na analizie dokumentów programowych, manifestów wyborczych czterech najważniejszych ugrupowań politycznych w Walii: Walijskiej Partii Pracy, Walijskiej Partii Konserwatywnej i Unionistycznej, Plaid Cymru oraz Walijskich Liberalnych Demokratów. Ugrupowania te miały decydujące znaczenie w podejmowaniu decyzji politycznych w zakresie reformy dewolucyjnej dotyczącej tej części Zjednoczonego Królestwa. Swoje rozważania Autor rozpoczął od przedstawienia programu dominującej przez lata na scenie politycznej walijskiej partii laburzystowskiej. Przez lata z uwagi na przewagę Partii Pracy Walię nazwano „labourlandem”. Z analizy programów wynika, że od samego początku ugrupowanie to postrzegało reformę dewolucyjną jako proces, bez wyznaczonego końca, mający na celu raczej utrzymanie unii brytyjskiej niż jej rozpad. A wprowadzenie szerokiej autonomii wewnętrznej dla Walii (wzorem Szkocji) miało wzmocnić państwo brytyjskie. Do 2010 r. proces ten był ściśle związany z dynamiką relacji przedstawicieli Partii Pracy w Londynie i Cardiff. W obu centrach politycznych

Partia Pracy utrzymywała się przez lata u steru rządów. Zdaniem Autora, istotnym elementem wyróżniającym stanowisko Welsh Labour Party było to, że propozycje w sprawie dewolucji w tej części kraju służyły za każdym razem podkreślanie i wzmacnianie pozycji politycznej tego ugrupowania. Niewątpliwie sytuację tę ułatwiało utrzymywanie się laburzystów przy władzy również w Westminsterze. Nie można jednak zapominać o tym, że przez cały czas, co było szczególnie widoczne w czasie przywództwa Rhodriego Morgana, walijscy laburzyści podkreślali swoją odrębność od struktur centralnych. W tym czasie nastąpiło pełne wykorzystanie kompetencji Walijskiego Zgromadzenia Narodowego. Co więcej, politykę regionu zdominowały walijskie instytucje z Rządem Walii i National Assembly for Wales na czele. Aż w końcu, w wyniku działań polityków oraz w odpowiedzi na oczekiwania społeczne, walijskie zgromadzenie przedstawicielskie uzyskało prawo do stanowienia prawa pierwotnego o mocy równej ustawom brytyjskim. Był to ogromny sukces wszystkich tych zwolenników dewolucji, dążących do rozszerzenia uprawnień organów regionu, nie tylko z ramienia walijskich laburzystów. Bez wątpienia to wsparta społecznie aktywność polityków z regionalnej struktury Partii Pracy była inspiracją do działań na rzecz pogłębiania i rozwoju reformy dewolucyjnej w Walii.

Natomiast nie sposób tego powiedzieć o Partii Konserwatywnej. Ugrupowanie to od samego początku pojawienia się inicjatywy wprowadzenia w Walii dewolucji było przeciwne ja-

kimkolwiek projektom podważania *status quo* brytyjskiego ustroju politycznego, a tym bardziej rozluźniania unijnej struktury Królestwa. Autor bardzo klarownie wskazał etapy ewolucji programowej walijskich konserwatystów. Wyróżnił kilka faz. Pierwszy etap, od 1979 r. i pierwszej, nieudanej próby wprowadzenia reform dewolucyjnej w Wielkiej Brytanii, charakteryzował się wyraźną niechęcią do wszelkich propozycji decentralizacyjnych, a nawet ich zanegowaniem. Kolejny etap zapoczątkowało wprowadzenie w życie decyzji podjętej przez Walijszczyków, a mianowicie pierwsze wybory oraz inauguracja działania Walijskiego Zgromadzenia Narodowego w 1999 r. Rozpoczęty wówczas proces dewolucji, który po wyborach do Izby Gmin w 2010 r. kontynuował koalicyjny rząd konserwatystów i liberalnych demokratów, przyniósł zmianę nastrojów wśród tych pierwszych w kierunku uznania nieodwracalności procesu. Wynikiem tego były starania w celu przygotowania spójnej z założeniami utrzymania jedności państwa koncepcji politycznej, która integrowałaby ideę dewolucyjną. Pewne spowolnienie działań na rzecz zmiany w myśleniu i dalszej ewolucji w stronę prodecentralizacyjną, rozpoczęło się właśnie w 2010 r. Nieco wcześniej, bo jeszcze inicjatywy Partii Pracy, zdecydowano o referendum w sprawie rozszerzenia kompetencji walijskiego zgromadzenia i przyznania mu uprawnień prawodawczych, zrównujących je tym samym w tym zakresie ze zgromadzeniami parlamentarnymi w innych częściach Królestwa, które przeprowadzono w mar-

cu 2011 r. Społeczeństwo wypowiedziało się pozytywnie, popierając wzmocnienie swojego regionalnego organu przedstawicielskiego. Po tym wydarzeniu działania Partii Konserwatywnej w tej sprawie straciły zdecydowanie na sile. Jednak nie porzucano całkowicie kierunku racjonalizacji w pogłębianiu kompetencji władz regionalnych, czego dowodem były zapowiadane propozycje zwiększenia udziału finansowego za podejmowane przez region działania i decyzje. Ponadto, rozważano też przeniesienie uprawnień w zakresie decyzji z poziomu samorządu lokalnego na poziom regionalny. Wydaje się jednak, że nie można jednoznacznie stwierdzić, iż z upływem czasu konserwatyści stali się ugrupowaniem pozytywnie nastawionym do dewolucji. Wielokrotnie w tym okresie można zaobserwować, co Autor skrupulatnie podkreślił, niezdecydowanie kierownictwa tej partii i częste zmiany stanowiska. Prowadziło to często do sprzeczności programowych w wyróżnionych etapach. Przeprowadzona przez Autora solidna analiza porównawcza treści dokumentów programowych partii pozwoliła wyróżnić kilka kwestii charakterystycznych, na które wskazywali konserwatyści w ramach dyskusji o dewolucji w omawianym okresie. Po pierwsze, podkreślano, że jest to proces bez wyraźnych granic czasowych. Po drugie, wskazywano na jego nieodwracalność. Po trzecie, podkreślano jego swoistą otwartość i elastyczność, co oznaczało, że w pewnych nakreślonych ramach ustrojowych, politycznych i finansowych dopuszczano pewne zmiany i pogłębianie, rozsze-

zanie, jeśli tego oczekiwalyby społeczeństwa. Po czwarte, wskazywano bardzo wyraźnie, że proces dewolucji stanowi zagrożenie dla spójności oraz więzów ustrojowych i politycznych całego Królestwa. I w końcu ostatni element, Partia Konserwatywna z czasem uświadomiła sobie, że wraz z rozwojem i pogłębianiem się świadomości odrębności wśród Walijszyków, pojawiło się zagrożenie utrwalenia negatywnego wizerunku Partii Konserwatywnej jako tej, którą nie interesują polityczne ambicje regionu lub wręcz je ignoruje. By tego uniknąć, zainicjowano wprowadzenie otwartego stosunku do zmian polityczno-ustrojowych zachodzących w Walii. I to była zasadnicza zmiana programowa w sprawie walijskiej.

W kolejnej części pracy Autor scharakteryzował i wnikliwie zanalizował znaczenie procesów decentralizacyjnych w programach politycznych Plaid Cymru (Partii Walii). Od początku istnienia centralnym punktem jej programu było dążenie do uzyskania niepodległości. Tego postulatu nie usunięto z programu nawet po przegranej pierwszym referendum dewolucyjnym w 1979 r. Partia ta wspierała również ideę dewolucji, łącząc ją z postulatami lewicowego rozwoju dobrobytu społecznego, poprawy jakości życia w regionie, zapewnienia warunków do swobodnego rozwoju społeczności lokalnych. Dewolucję postrzegano nie jako przeszkodę, ale jako szansę oraz istotny krok w wyznaczonym celu, czyli w kierunku całkowitej emancypacji Walii i z czasem ogłoszenia niepodległości. Od chwili wejścia w życie reformy decentralizującej ustroj Kró-

lestwa partia ta postulowała rozszerzenie kompetencji walijskiego zgromadzenia na uprawnienia do stanowienia prawa pierwotnego na wzór Parlamentu Szkockiego oraz swobody w decydowaniu o finansach (wpływach i wydatkach) regionu. Zgodnie z linią polityczną Plaid Cymru dewolucja otwierała nowy, ważny rozdział w historii Walii, w rozwoju aktywności politycznej społeczności regionu, zdecydowanie przecież słabszej niż miało to miejsce np. w Szkocji. Nacjonalisci walijscy otrzymali duże poparcie w kolejnych wyborach do Zgromadzenia. Społeczeństwo identyfikowało ich z powstaniem władz regionalnych Walii oraz z postulatami dewolucyjnymi, pozostającymi w ścisłym – ich zdaniem – związku z niepodległością regionu. Partia ta umiejętnie połączyła owe – jak się wydaje sprzeczne postulaty – stając zarówno po stronie laburzystowskiego projektu dewolucyjnego, jak również po stronie dążeń niepodległościowych, ale za każdym razem będąc wyrazicielem interesów walijskich. Ta niezwykle trudna sztuka została opanowana na najwyższym poziomie i sprawiła, że ugrupowanie to stało się drugim, prawdziwie walijskim wyrazicielem postulatów regionu (utrzymującym poparcie na poziomie 20–25% głosów) i tak też ugruntowało swoją pozycję na scenie politycznej. Jednak należy podkreślić, że nacjonalisci wypracowywali swoje stanowisko wobec dewolucji, opierając się na wypracowanych i zaproponowanych wcześniej postulatach Partii Pracy, albo je wspierając albo krytykując.

Ostatnią część recenzowanej pracy zajęła analiza dokumentów progra-

mowych Walijskich Liberalnych Demokratów. Również i to ugrupowanie w swoich dokumentach politycznych przyznawało, że dewolucja ma charakter nieodwracalnego, postępującego procesu, który z upływem czasu będzie się pogłębiał, determinowany społecznym wsparciem. Od początku partia ta dopuszczała perspektywę rozwoju autonomii walijskiej w ramach struktury scentralizowanej lub stopniowego przekształcenia Królestwa w państwo federalne. Liberalni demokraci dostrzegali możliwość uzyskania w przyszłości nawet pełnej suwerenności przez Walię w ramach struktury podobnej do Commonwealth. Jednak tym, co najważniejsze, a co podkreślali politycy tego ugrupowania, było wykształcenie się dynamicznego, wolnego społeczeństwa walijskiego, świadomego własnej historii, odrębności i swojego znaczenia na poziomie regionu oraz w kontekście całego kraju.

To właśnie wskazane główne i najsilniejsze ugrupowania polityczne w Walii wytyczyły kierunek zmian. Ale nie sposób nie przyznać, że to swego rodzaju kompromis stał się warunkiem ich znamienego wpływu na proces dewolucji w Walii.

Na zakończenie Autor książki formułuje określone wnioski dotyczące podjętych w analizowanym okresie decyzji związanych z dewolucją na terenie Walii. Kluczowe jest przede wszystkim wskazanie niezwykle ciekawej ewolucji zainteresowania problematyką dewolucji wśród walijskich ugrupowań politycznych. Podkreślić należy fakt, że początkowo dominował niski poziom zainteresowania

oraz poparcia dla reformy dewolucyjnej wśród partii walijskich, poza jedną – Plaid Cymru. Warto zaznaczyć, że w pewnym momencie wszystkie ugrupowania włączyły do swoich programów politycznych postulaty dotyczące dewolucji, niektóre z nich traktowały je bardzo utylitarnie w celu zwiększenia swojej obecności i wpływów na scenie politycznej w Walii. Autor wyodrębnił z programów ugrupowań walijskich kilka następujących elementów, charakteryzujących proces dewolucji w tym regionie: pierwszy i najważniejszy wniosek płynący z analizy to ten, że proces nie miał (i wciąż nie ma) z góry ustalonych ram czasowych; po drugie, należy podkreślić, że ma on charakter nieodwracalny; po trzecie, jego dynamika uzależniona jest od wielu czynników, które mają niejednakową siłę; po czwarte, proces ten nie ma założonego od początku efektu końcowego, jednak wiadomo, że jego istotą jest „rozluźnienie stopnia zależności politycznej Walii od centralnego ośrodka decyzyjnego”; i w końcu piąty element to fakt, że proces dewolucji w tej części Królestwa przyczynił się do wykształcenia rzeczywistej rywalizacji partyjnej na poziomie regionalnym, czego skutkiem był wzrost społecznego poczucia własnej odrębności i zainteresowania się sprawami politycznymi dotyczącymi Walii.

Reasumując dokonaną tu analizę pracy, dostajemy do ręki pozycję bardzo ciekawą, aktualną i wartościową. Jest to pierwsza publikacja tak szeroko i wieloaspektowo omawiająca wizję oraz istotę projektu dewolucyjnego

w jednej z części państwa brytyjskiego oraz dalszy rozwoju tego procesu w perspektywie walijskich partii politycznych. Wpisuje się ona w nurt badań nad regionalizacją dokonującą się obecnie w państwach europejskich. Przedstawiona całość zagadnień została wsparta rozbudowaną literaturą zawierającą imponujący materiał zarówno źródłowy – dokumenty, programy partyjne – jak również monografie, artykuły naukowe, liczne artykuły prasowe oraz źródła internetowe. Niewątpliwie jest to publikacja godna polecenia i uwagi. Uzupełnia ważną lukę w analizie rozwoju sytuacji politycznej i ustrojowej w Walii w kontekście zmian związanych z procesem dewolucyjnym na Wyspach Brytyjskich. Ogromnym atutem publikacji jest to, że została napisana bardzo zgrabnie, przez co czyta się ją z wielką przyjemnością i zainteresowaniem od początku do końca. Czytelnik z pewnością nie będzie zawiedziony lekturą.

STRESZCZENIE

Książka Bartłomieja H. Toszka pt. *Reforma dewolucyjna w programach głównych partii politycznych w Walii w latach 1997–2011* stanowi owoc wieloletnich badań Autora, prowadzonych nad dewolucją walijską i wpisuje się w cykl publikacji analizujących zmiany dewolucyjne zachodzące w Wielkiej Brytanii od drugiej połowy lat 90. XX wieku. W pierwszej części pracy Autor definiuje i charakteryzuje, czym jest dewolucja, jaka była jej geneza, istota oraz ewolucja

w Walii. To politycy i partie polityczne stoją zwykle za wprowadzaniem zmianami ustrojowymi. W rozdziale drugim publikacji znajdziemy wnikliwą analizę specyfiki walijskiego systemu partyjnego. W trzeciej części przedstawiono założenia reform dewolucyjnych w programach walijskich partii politycznych w latach 1997–2011. B. H. Toszek nie stroni od pokazania tła politycznego i historycznego podejmowanych decyzji. Bardzo ciekawie przedstawił nastawienie i propozycje do reformy dewolucyjnej głównych ugrupowań politycznych w Walii na przestrzeni blisko 15 lat. Praca opiera się m.in. na analizie dokumentów programowych, manifestów wyborczych czterech najważniejszych ugrupowań politycznych, mających największy wpływ na podejmowane w Walii decyzje ustrojowe i polityczne: Walijskiej Partii Pracy, Walijskiej Partii Konserwatywnej i Unionistycznej, Plaid Cymru oraz Walijskich Liberalnych Demokratów. To cenna i bardzo ciekawa praca, a Czytelnik z pewnością nie będzie zawiedziony lekturą.

Małgorzata Kaczorowska

**DEVOLUTION REFORM
IN THE PROGRAMS
OF THE MAIN POLITICAL PARTIES
IN WALES IN 1997–2011**

The book of Bartłomiej H. Toszek titled: *The devolution reform in the programs of the main political parties in Wales 1997–2011* is the result of the author's long-term research of the Welsh devolution and it

constitutes a contribution to a number of publications analyzing the devolutionary changes taking place in Great Britain since mid 1990's. In the first part of the work, the author defines and characterizes what devolution is, what was its genesis, its nature and evolution in Wales. Usually politicians and political parties are behind the introduced constitutional changes. In the second chapter of the publication we find a thorough analysis of the specificity of the Welsh party system. The third part, it presents the foundations of the devolution reforms in the programs of the Welsh political parties during the period 1997–2011. B. H. Toszek does not avoid showing the political and historical background of the decision making process. He presents in a very interesting manner, the attitude and proposals for the devolution reform of the main political groups in Wales over the space of nearly 15 years. The work is based, among others, on the analysis of the program documents, electoral manifestos of the four, most important political groups, having the largest impact on political and political decisions taken in Wales: the Welsh Labor Party, the Welsh Conservative and Unionist Party, Plaid Cymru and the Welsh Liberal Democrats. This is valuable and very interesting work, and the reader will certainly not be disappointed with this publication.

KEY WORDS: *devolution, Wales, constitutional reforms, political parties, National Assembly for Wales, Welsh Executive, Plaid Cymru (Party of Wales)*